№ 134 ԿԻՐԱԿԻ ՅՈՒՆԻՍԻ 22 **1903** ԿԻՐԱԿԻ ՅՈՒՆԻՍԻ 22 № 134

ԵՐԵՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.
Թղթակցութիւնները ուղարկել խմբագրութեան անունով.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ». Pour Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամը (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

1903 Թուականի յունիսի 19-ին, առաւօտեան 10 ժամին, երկարատև հիւանդութիւնից յետոյ վախճանվեց

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԵԱՆ ԹԱՅԻՐԵԱՆ

որի մասին նորա կին Սոֆիա Միքայէլեան Թայիրեան իր որդու հետ և նորա քոյր Կատ Հակոբեան Թայիրեան խորին ցաւով յայտնում են բարեկամներին և ծանօթներին։ Հոգեհանգիստը—շաբաթ, յունիսի 21-ին, երեկոյեան 7½ ժամին, հանգուցեալի բնակարանում,—Լաբորատորնայա, № 6, Ցուցադրութիւնը—կիրակի, յունիսի 22-ին, առաւօտեան 10 ժամին, դէպի Հայրավանքի Ս. Կարապետ-Աւետարան եկեղեցին։ Թաղումը—նոյն տեղում։ 2—2

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԿՐԵԴԻՏԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

յայտնում է վերաքննիչ յանձնաժողովի նախագահ

ԻՎԱՆ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐՈՎԻՉ ԹԱՅԻՐԵԱՆԻ

մահվան մասին, որ տեղի ունեցաւ ներկայ յունիսի 19-ին։ Ցուցադրութիւնը հանգուցեալի բնակարանից (Լաբորատորնայա № 6), իսկ թաղման կարգը կատարված է կիրակի, յունիսի 22-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին Ս. Կարապետ Աւետարան եկեղեցում։

Ընկերութեան բնակարանում, յունիսի 25-ին—մահվան եօթնակին, չորեքշաբթի ժամը 12-ին տեղի կունենայ հոգեհանգիստ հանգուցեալի համար։ Այդ օրը ընկերութեան գրասենյակները կը դադարեն ժամը 11-ից։ 2—2

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կիրակնօրեայ զրոյց. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Սերբիական անցքերը. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—Մանրանկար. ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Հայ կեանքէն։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԶՐՈՅՑ

Շրջապատված զինուորներով՝ իբրև ծանր յանցանքի տէր մի ոճրագործ, բանտից դատարան է բերվում մի տարօրինակ կալանաւոր։ Նստում է մեղադրվողների նստարանի վրա, կարդում են մեղադրական ակտը։ Թըշուառ մի բանուոր, թշուառ երկրի մի հալածական զաւակ, անչնչացած ընկած էր աղահանքի խորքում։ Տարօրինակ կալանաւորին հրապարակով առում են, որ նա է սպանել տուել այդ դժբաղդ մշակին։

Կալանաւորը բարձրագոյն ուսում ստացած մարդ է։ Նա ինժեներ-տեխնօլոգ է։ Որքան տարօրինակութիւն, վիրաւորական, ցաւեցնող տարօրինակութիւն։

Դատարանում հաւաքված էր մեծ բազմութիւն։ Ամենքի վրա ծանր տպաւորութիւն թողեց այդ դատը։ Պէտք է ասել թէ ինչու։ Բարձրագոյն ուսում, և ոճիր, մարդասպանութիւն։ Ակամայ վրդովվում է մարդկային խիղճը։ Կարող է կեանքի հրեշտակը մարդ սպանել։ Կարող է որբութիւնը անմեղ մարդու արիւն թափել։ Կարող է յաւիտենական օրհնութիւնից անէծք գոյանալ։ Ո՛չ։ Հաշտվել այս մտքերի հետ ծանր է, անտանելի է։ Բարձրագոյն ուսում և մարդասպանութիւն, սպանութիւն քստմնելի հանգամանքների մէջ, բարբարոսական միջոցներով։ Ի՞նչպէս չը սարսափել։

Դարերից ի վեր մարդը արտասուքների, արեան ու քրտինքի մէջ կրթութիւն է կանչում իր բոլոր վէրքերին սպեղանի դնելու համար։ Եւ յանկարծ այդ սպեղանին երևան է գալիս իբրև ոսկալի վէրք պատճառող մի անգթութիւն։

Ցայտնի է դատարանի վճիռը։ Ինժեները մարդասպանութեան համար դատապարտված է վեց տարվայ տաժանակիր աշխատանքների։

Բայց դեռ գոհ չլինենք։ Այդ վճիռը վերջնական չէ։ Դատապարտվածը սպասում է արդարադատութեան, հաւատում է, որ ինքը անմեղ է։ Թող այդպէս լինի։ Թող աշխարհի վրա ամեն մի մարդկային անհատ լիուլի կհրգով վայելէ անկաշառ, գթացող արդարադատութեան բարիքները։ Համաձայնվենք, որ ճիշդ է ասված, թէ լաւ է տասը մեղաւոր արդարացնել, քան մի անմեղ դատապարտել։ Թողնենք գործը դատարանին։ Վերցնենք դէպքը, իրողութիւնը, որ միանգամայն հաստատված է դատարանում և որը ուրանալ չեն կարողանում մեղադրվածները։

Մի մարդ մեռաւ Կաղզուանի աղահանքի խորքում։ Ի՞նչպէս մեռաւ։

Կապալառուի սնդուկից կորչում է մի գումար։ Հանքի վարչութիւնը իսկոյն ստանձնում է դատաստանական իշխանութեան պաշտօն։ Նա անտես է անում օրէնքը, գողութեան մասին չէ յայտնում պատշաճաւոր իշխանութեան, ինքն է սկսում որոնել, ինքն է ուզում բռնել գողին։ Նրա կասկածի տակ է ընկնում թիւրքահայ մի բանուոր։ Կասկածը կայ, կարելի է առաջ գնալ։ Եւ հանքի վարչութիւնը առաջ է գնում քաջութեամբ և ինքնավստահութեամբ։

Զը գիտեմ՝ կա՞յ հանքային գրասենեակում օրէնսգիրք։ Անշուշտ չը կայ, իսկ եթէ լինի էլ, նա երբեք, ուրեմն, չէ բացվում։ Բայց բացի գրված օրէնքներից, կան և չը գրված օրէնքներ, որոնք պահվում են մարդկային խիղճ անուանված հիմնարկութեան մէջ։ Խիղճ էլ չէ եղել հանքերի գրասենեակում։ Եւ ահա հաւաքվում են, վճիռ դնում։ Կասկածի ենթարկվածին պէտք է տանջել, որպէս զի նա խոստովանէ թէ ինքն է գողացել աղայի ոսկիները։ Ոչ ոք չէ ընդդիմանում այդ վճռին։ Ամենքին յայտնի է մի հանգամանք, որ աւելորդ է դարձնում խօսքն ու դատողութիւնը։ Ամենքը գիտեն, որ տանջանքներով խոստովանութիւն խլելը կարգ է։ Այդ կարգը կատարվում է միշտ։ Այդ կարգը սովորական բան է և ում է խօսում սովորութեան, տարիներով սրբագործված սովորութեան դէմ։

Կարգ է, ուրեմն պէտք է անել։ Մենք Ասիայումն ենք, ճիշդ այն կողմերում, ուր հազարաւոր տարիներ առաջ Նաբուգոդոնոսորը, Դարեհները իրանց ահաւոր կռունկներով կոխ էին տալիս գետինը և բիւրաւոր ստրուկներ իրանց գլուխները դնում էին այդ երկաթէ կռունկների տակ։ Դեռ Դարեհներն ու Նաբուգոդոնոսորներն են աշխարհի արդար կարգ դարձրել սպանել, ջարդել մի թեթև կասկածով անգամ, տանջել և տանջանքով խոստովանութիւն հանել դժբախտ բերանից։ Անհարկուբռնակալների այդ արիւնոտ գործերը սուրբ աւանդութեան ոյժ ստացել են սախական հողերի վրա հազարաւոր տարիներ։ Կաղզուանի աղահանքի մէջ միայն աղ չէ մնացել այդքան դարեր. այնտեղ, փոսերի մէջ, պահվել է և հինաւուրց գաղանային «արդարադատութեան» աւանդութիւնը։ Եւ կարող էր վճիռ կայացնողներից մէկն ու մէկը ընդունել, թէ մարդուն չէ կարելի տանջել, թէ տիրողը, աղան, կառավարիչը իրաւունք ունի, բայց նրա ձեռքի տակ գտնվողը նոյնպէս իրաւունքների տէր է։ Կարգ է, պէտք է տանջել։

Եւ թիւրքահայ բանուորին տանում են աղահանքի անկիւններից մէկը, մի խուլ ու ամայի տեղ, ուր ոչ ոք չէ լինում։ Կապում են խեղճին, ձեռք առնելով բոլոր նախազգուշութիւնները, որ նա լաւ տանջվի, սաստիկ տանջվի։ Մարդը հեշտութեամբ մերկանում է իր բարոյական և հոգևոր զարդերից, բայց գաղանային զգացմունքներից երբեք չէ բաժանվում։ Իր նմանին տանջելու գաղանային կարողութիւնը երբեք չէ թողնում նրան։ Կաղզուանի աղահանքում բոտ երևոյթին միայն պիտի իմանային աղի սալեր կտրելը։ Բայց հարկաւոր եղած դէպքում գիտեն այնտեղ և այնպիսի տանջանքներ, որոնք համբաւաւորի ինկվիզիցիոնութեան նախանձն անգամ կարող են գրգռել։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ

Վենետիկ, յունիսի 19-ին

Յոբելեանիկ մը։ — Անգիտակիցները։ — Յօնախմբութեանց շուրջը։—Մոռցուածները։—Զրին ճամբան։

«Բիւզանդիոն» օրաթերթը, որ 1896 նոյեմբերէն ի վեր Պոլիս կը հրատարակուի, քանի մը շաբաթ առաջ յոբելեան մը կատարեց, կամ թէ՝ ինքնայօբելեան մը, իր 2000-դ թիւին ժամանելուն առթիւ։ Ու 2001-ին մէջ Պոլսոյ արդի գրագիտուհիներն ու գրագէտները մէյմէկ յօդուած ունեցան, իբրև «Բիւզանդիոն»-ին շնորհուած նուէրներ, և խմբագիրն ալ երկարաձիգ առաջնորդողով մը բացատրեց այդ վեցամեայ և վեցամսեայ տարելիցին բարձր նշանակութիւնը։ Պոլսոյ ուրիշ թերթեր փութացին ինդակցական շնորհաւորութիւններնին յայտնել իրենց պատուարժան պաշտօնակցին։

Շիտակը ըսելով, մեզի անկարելի եղաւ ըմբռնել թէ ինչու մեր օրագրական պատմութեան մէջ պէտք է արտակարգ երեւոյթ մը համարել հայերէն թերթի մը վեց տարուան և քանի մը ամսուան գոյութիւնը։ Ահա «Արևելք» 1884-էն ի վեր կը հրատարակուի. «Մասիս» 1852-էն հետէ. «Մանզումէ» քառասուն եօթ տարուան գոյութիւն ունի, և «Արևելեան Մամուլ» երսունուերեք տարուան։ Աւելի բազմաթիւ յիշատակութեանց պէտքը չեմ տեսներ։ Ուրիշ թերթեր չը կրցան երկարակեաց ապրել, վասն զի կառավարական արգելքներու դէմ բաղխեցան։ Թիւրքիոյ մէջ թերթ մը անհատական ստացուածք կը համարուի, առանց ժառանգման իրաւունքի։ Արտօնագիր մը կը ջնջուի սեփականատիրոջ մահուամբը։ Երբ Օգսէն Խօճասարեան 1879-ին մեռաւ, իր թերթն ալ միասին մեռաւ։ Հնարաւոր չեղաւ զայն իբր ժառանգութիւն իր որդւոյը փոխանցել տալ։ Եթէ կառավարութիւնը ուզէ, հրատարակութեան իրաւունքը իբր շնորհ մը կը փոխանցէ ժառանգներուն։ Մամուրեանի մահուանէն յետոյ իր որդին «Արևելեան Մամուլը» շարունակելու արտօնութիւնը ստացաւ։ Ուրիշներ ալ, փոխանցումը իրենց կենդանութեանը կը յաջողին կատարել։ Փանոսեան Կարապետ «Մանզումէն» ուրիշի մը վրայ դարձուց իր կենդանութեանը։ Ուրիշ թերթեր ալ պետական որոշմամբ ջնջուած են. Շահնազարին «Հայրենիքը» այս դժբաղդութիւնը ունեցաւ 1896-ին։ «Բիւզանդիոնի» վեց տարուան ու քանի մը ամսուան գոյութեանը մէջ հիացման մեծաւոր պատճառ մը չենք տեսներ։

Ու կը կարծէինք թէ «Բիւզանդիոնին» ծագման թուականը լռութեան մէջ պահելու փափկանկատութիւնը պիտի ունենային խմբագիրն ու Պոլսոյ գրագէտները, և մանաւանդ գրագիտուհիները։ Մեր պատմութեան էն սև օրերուն յիշատակը արթնցնող թուական մը։ «Հայրենիք» ջնջուած էր 1896 յուլիսին։ Քանի մը ամիս ետքը, սեպտեմբերին սկիզբը, կը ջնջուէր և այն պահպանողական «Արևելքն» ալ, որուն խմբագիրն էր Բիւզանդ Քէչեան 1890-էն ի վեր, բայց ոչ տէրն ու տնօրէնը։ Ու Պոլսոյ փողոցները վազող սա արիւնի հեղեղներուն մէջէն, «Բիւզանդիոնը» կը ծնէր։ Ինքզինքիս չեմ ներեր այդ թերթին հրատարակութեանը համար Բիւզանդ Քէչեանի շնորհուած իրաւունքը, իբր անպատիւ գործի մը վարձատրութիւնը հրատարակել։ Համբաւաւոր հրապարակագրին երբեք համակիրը մը չեմ եղած. այս երախտագիտութիւնս գիտ աւելի զգուշաւորութեան կը պարտաւորէ։ Անպատիւ գործ մը րրած ըլլալ կը համարիմ ամբաստանելով զ և է թեթև կասկածանք, որ պիտի կրնար զրպարտանք համարուիլ։ Իրողութիւնը այն է, որ 1896-ին վերջին ամիսները Պոլսոյ մէջ հայատառ օրաթերթ մը գոյութիւն չունէր, ու անկարելի էր հայ ժողովուրդը անօրագիր պահել։ Մէկու մը հայեվար թերթի հրատարակման արտօնագիրը պէտք էր տալ։ Քէչեան բաւական ճարպիկ գտնուեցաւ հանգամանքներէն օգտուելու, առանց սակայն զզուելի ընթացքի մը մէջ գտնուած ըլլալու։ Այս է գոնէ իմ ստացած տեղեկութիւնս։

Բայց ինչ որ ալ ըլլայ, այն օրերուն մէջ երբ ամեն հայու գլուխ վտանգեալ էր, երբ խուճապական տագնապաւ հայերը Պոլսէն փախչող փախչողի էին, երբ հայութիւնը ահռելի ժամէ մը կը սարսէր, այն օրերուն մէջ թրքական աջողութիւն մը ձեռք բերելը այնպիսի դէպք մըն է, որ հայ ժողովրդին սիրտը ուրախութեամբ չէր կրնար լեցնել։ Հայկական կոտորածներու մեռելատանին վրա «Բիւզանդիոն» սև դրօշակ մըն էր, որ կը պարզուէր։ Սուգի։ Ո՛չ։ Ծնծութեան ան ինչ չըլլալիք աղաղակներով էր որ նոր թերթը երևան կուգար։ Կարծես թէ իրեն համար հայութիւնը երջանկութեան մէջ կը լողար։ Ու հիմակ, ամեն անոնք որ «Բիւզանդիոնի» վեցամեակին բոլորման առթիւ, ձեռքերնին վեր բարձրացուցած «փառք քեզ, Աստուած, սա օրն ալ տեսնելու արժանի եղանք» կը գոչեն, անոնք արդեօք Աստուծոյ փառք տուած չեն ըլլար և այն պատահարներուն համար, առանց որոնց չէր կրնար այդ աղէտներու ծնունդ թերթը աշխարհ գալ։ Բայց կը մոռցեն այս ամենը։ Ըրածնին թողածնին գիտեն։

—

Եւ իր բրածը թողածը ով գիտէ արդէն, երբ մանաւանդ խնդիրը ազգային կեանքին կամ գրականութեան շուրջը կը դառնայ։ Ասկէ երեք չորս տարի առաջ Թիւրքիոյ հայերը «Արևելեան Մամուլ»-ի խմբագիր Մատթէոս Մամուրեանի երեսնամեայ յօբելեանը տօնելու ձեռնարկեցին։ Այսօրինակ հանդիսաւորութեանց առաջինն էր մեր մէջ։ Պատրիարքական կոնդակ, պաշտօնական նամակներ, յօդուածներ, ճառեր տեղացին Իզմիր, և միասին ալ քիչ շատ նուէրներով։ Այդ միջոցին Ամերիկայէն խումբ մը հայեր ալ ոսկի գրչով թէ արծաթ կաղամարով, չեմ գիտեր, իրենց բերկրապատար խնդակցութիւնը յայտնած էին բազմահաշակ հրապարակագրին։ Այդ ամերիկաբնակ հայոց մէջ կային քանի մը հոգի, որոնց հետ մասնաւոր յարաբերութիւն ունէի։ Քիչ մը զարմացայ տեսնելով զանոնք Մամուրեանական յօբելեանի մը եռանդոտ մասնակիցները։ Մամուրեան Ներսէս Վարժապետեանի քաղաքականութեան սիւներիմ թըշ-

Թոնէ զոհին կապէին այնպէս, որ նա չարժուել կարողանար, փոքր ինչ ազատ լինէր։ Կաղզուանի հանքերի կարգը այդքան Թուլամիտ չէ, այդքան մարդկայնութիւն չունի։ Աղայական ոսկիները կորել են. գիտէք ինչ ոսկիներ են դրանք։ Ամբողջ աշխարհն է հեծում աղայական ոսկիների տակ։ Եւ Թիւրքահայ մշակը պիտի բացառութիւն կազմէ։ Նրան կապկապում են պատին այնպէս, որ նա չարժվել չը կարողանայ, նստել, վեր կենալ չը կարողանայ։ Կապել են և շղթքը։ Ու այդպէս նա պիտի մնայ ամբողջ ժամեր, ամբողջ օր. քաղցած, նուաղած, ջարդված։ Նրան երևի չուտ-չուտ այցելում էին աղայական ոսկիների ծառաները, որպէս զի իմանան՝ խոստովանում է յանցաւորը Թէ ոչ։

Ասում են Թէ ծեծել են խեղճին, ասում են Թէ այդ տանջանքներից ազատվելու համար նա կախ է ընկել ու խեղդվել։ Բայց Թող այդպէս չը լինի եղած. Թող նոյն իսկ մահ չը լինի պատահած աղահանքի խորքում։ Ենթադրեցէք Թէ կապկապված Թիւրքահայը աջողութեամբ է տարել գազանային տանջանքները. ենթադրեցէք Թէ կամ տանջվողներն են նեղացել ու բաց Թողել, կամ աղայի ոսկիները յանկարծ գտնվել են և վարչութիւնը այլ ևս աւելորդ է համարել խեղճին կեղեքելը։ Ողջ ու առողջ դուրս է գալիս մշակը իր բանտարկութեան տեղից, գնում է իր գործին։ Կարող էր այսպէս էլ պատահել։ Այն ժամանակ չէր լինի դատաստան, պրօկուրօրը մեղադրական ճառ չէր արտասանի։ Բայց միթէ դրանով հանդստացած կը լինէր մարդկային խիղճը։ Միթէ կարելի կը լինէր ասել, Թէ մահ չէ եղել և փառք Աստուծոյն։

Ո՛չ։ Կաղզուանի աղահանքերում կ ա ր գ կայ։ Սարսափելին սպանութիւնը չէ. սարսափելին այդ կարգն է։ Ով օրինադրեց, նուիրագործեց այդ կարգը։—Աղայական ոսկին։ Այդ կարգը, այդ Լէնկթէմուրեան կարգը կեղեքում, կտոր կտոր է անում մարդու սիրտը։ Թանիսներն են ճաշակել նրան։ Թանիսներն են խլացրել իրանց հառաչանքները Կաղզուանի աղահանքերի մըռայլ կամարների տակ։ Եւ քանի քանի անգամ աղայական ոսկին ինքնագոհութեամբ նկատել է, որ այդպէս էլ հարկաւոր է, որ ուրիշ կերպ կարելի էլ չէ։

Վերջապէս եկաւ մի դէպք, երբ ոսկէ կուռքը տեսնում է, որ ամեն բան Թոյլատրված չէ նրան։ Հարկաւոր էր զոհ անկուշտ Մողոքին այդպիսի դաս տալու համար. հարկաւոր էր դատաստանական քննութիւն, հրապարակային պատիժ։ Եւ այժմ Կաղզուանի հանքերում տիրող զզուելի կարգը խայտառակված է, մերկ սիւնին բևեռված։ Կը ջարդվի՞ այժմ այդ կարգը. կը խոնարհվի՞ աղայական ոսկին, Թէ նոր ճանապարհներ կորոնէ, ուրիշ տեսակի կարգ կը ստեղծէ իր չողչողուն անձեռնմխելիութիւնը ատամներով, մագիլներով պաշտպանելու համար։

Ահա ինչն է կարևորը։

Թող աղայական ոսկին մարդկանց կանչէ իրան ծառայելու։ Դա կարգ է, դա իրականութիւն է։ Բայց Թող նոյն ոսկին երբէք չը համարձակվի դատողի, վճռողի, խուզարկողի, կասկածողի դերը ստանձնել։ Աշխարհի վրա ամենասոսկալի անարդարութիւնը գայլի դատաստանն է գառան վրա։ Այդ անարդարութիւնը պիտի դուրս վանդվի Կաղզուանի հանքերից։

Կաղզուանը ոչ Թիւրքական հող է, ոչ պարսկական։ Օրէնք կայ այնտեղ։ Աղայական ոսկին, որքան էլ ահեղ լինի իր փայլով ու ձայնով, որքան էլ սիրելի ու պաշտելի լինի իր տէրերին, չէ կարող, Թէկուզ ինքնապաշտպանութեան համար, վայելել այնպիսի իրաւունքներ, որոնց օրէնքը չէ տուել նրան։

Եւ երբ այս հասարակ ճշմարտութիւնը հեղինակաւոր ոյժ կը ստանայ աղահանքերում, երբ գազանային կարգը տեղի կը տայ փոքր ի շատէ օրինաւոր, փոքր ի շատէ մարդկայնութեան սկզբունքներ յարգող հասարակութեան մէջ սահմանված կարգերին,—այն ժամանակ, միայն այն ժամանակ աղահանքում աշխատող խեղճ մարդիկ սրտի գոհութեամբ կը յիշեն, որ իզուր չէր իրանց դժբախտ ընկերակցի մահը։

Մի կողմ Թողնենք ներկայ դէպքում գործող անձինք հանդիսացող տնհատներին։ Դատավճիռներ արձակելը, յանցաւորութեան չափն ու հանգամանքները որոշելը դատարանի գործն ու պարտքն է։

Մեզ համար բաւական է և այն, որ յայտնի դարձաւ աղահանքում չահագործվող կարգը։ Մենք տեսանք նրան, զզուեցինք, ցնցում զգացինք։ Հասարակական դատին մատնված հրէշը այլ ևս չը պիտի ապրէ։ Ամեն կողմից նրան ասում են. «բաւական է»։ Անցեալը Թողնենք։ Բայց այսուհետև նա այլ ևս չը պիտի համարձակվի տանջել, չը պիտի սիրտ անէ նոյն իսկ մատի ծայրով դիպչել անհատի անկախութեան, ազատութեան։

Անհատական իրաւունքը սրբութիւն է։ Նոյն իսկ քրդի նիզակից փախած, անճար ու անօգնական, հալածված և հայհոյված Թիւրքահայն էլ անհատ է։ Պէտք է յարգել նրան, պէտք է քաշվել նրա այն սուրբ իրաւունքներից, որոնց ստացել է նա այն րօպէին, երբ ծնվել է իբրև մարդ։

Ոսկէ Մողոքը գլուխ պիտի իջեցնէ, պիտի խոնարհվի այս մեծ, ուժեղ հանգամանքի առաջ։

Լ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Թիֆլիսի այգեգործական ուսումնարանի կառավարիչը դիմեց Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութեան խորհրդին՝ խնդրելով վճարել ուսումնարանի վարչութեան 3,266 ր. 60 կ., որպէս հատուցումն այն վնասների, որ ուսումնարանը ունեցել է Կովկասեան յօբելեանական ցուցահանդէսի ժամանակ՝ իր հողը ցուցահանդէսի վարչութեան յանձնելուց։

—

Պետերբուրգից, մի տիկնոջից, ստացանք երեք րուբլի չքաւորների օգտին։

—

Թիֆլիսի մանկաբարձուհիների նոր կազմակերպված ընկերութիւնը մտադրութիւն ունի քաղաքի զանազան մասերում, գլխաւորապէս քաղաքային կենտրօնական բուժարանում և նրա բաժանմունքներում, հիմնել մանկաբարձուհիների Թէ ցերեկվայ և Թէ գիշերվայ հերԹապահութիւն։ ՀերԹապահ մանկաբարձուհիները պարտաւորված կը լինեն անմիջապէս այցելել այն տները, ուր կարօտութիւն կը զգացվի նրանց օգնութեան։

—

Յուլիսի վերջերին Կովկաս կայցելեն Նովօ-Ալէկսանդրիյակի գիւղատնտեսական ինստիտուտի ուսանողները, Թւով 25 հոգի, նոյն ինստիտուտի պրօֆէսօր Բարակօվի առաջնորդութեամբ։ Ուսանողական այդ խումբը, ի միջի այլոց, կուղևորվի Ղարաբաղ, ծանօԹանալու այնտեղի փորձնական կայարանի և հողերի ոռոգման պայմանների հետ։ Թիֆլիսում խումբը կայցելէ բօտանիկական այգին, կովկասեան Թանգարանը, չերամապահական կայարանը և պալատական կալուածքների վարչութեան գինու պահեստատեղը։ Թիֆլիսից ուսանողները կուղևորվեն Լօռի՝ լեռնային դաշտավայրի բուսականութեան և տեղական գիւղատնտեսութեան հետ ծանօԹանալու համար։

—

Յայտնի ռուս վիպագրող Պեշկօվ (Մաքսիմ Գօրկի) Թիֆլիսից մտադիր է ուղևորվել դէպի Սև ծովի ափերը։

—

Սև-ծովեան երկաԹուղին, որով մտադրութիւն կայ միացնել իրար հետ Վլադիկավկազի և Անդրկովկասեան երկաԹուղային գծերը, ինչպէս լսել է «Нов. Обозр.» լրագիրը, կը չինվի առայժմ մինչև Տուապսէ. Սուխումից մի առանձին գիծ կը գնայ միանալու Անդրկովկասեան երկաԹուղու հետ, իսկ Տուապսէի հաղորդակցութիւնը Սուխումի հետ կը կատարվի, մինչև նոր կարգադրութիւն անելը, այժմեան պօստային ճանապարհով։

—

Րօստովից հեռագրում են «Новости» լրագրին, որ վերջին ժամանակ Վլադիկավկազեան երկաԹուղու Ցարիցինի ճիւղի ուղղութեամբ, տասնեակ վերստերի տարածութեան վրա, երևացել է մեծ բազմութեամբ մորեխ։ Մորեխի քանակութիւնն այնքան շատ է, որ երկաԹուղային գնացքները չեն կարողանում կտրել-անցնել մորեխի բլուրները և կանգ են առնում։

—

Երէկ, յունիսի 21-ին, առաւօտեան ժամի 7-ից մինչև 9-ը Թիֆլիսում տեղաց չափազանց յորդ անձրև, որից գետակներ գոյացան փողոցներում։ Փողոցներով վազող ջրերը քաղաքի մի քանի մասերում լցվեցին նկուղները և բաւականաչափ վնասներ պատճառեցին նրանց տէրերին։ Ընդհանրապէս վերջին ժամանակ Թիֆլիսում յաճախ անձրևներ են գալիս և եղանակը զովացնում այնքան, որ շատերը չեն շտապում տեղափոխվելու ամարանոց։

—

«Варш. Дн.» լրագրում կարդում ենք, որ նորերս Վարշավայում, 15-դ քաղաքամասի հաշտարար դատաւորի մօտ, քննվում էր մի հետաքրքիր գործ։ Դատը սկսել էր երդուեալ հաւատարմատար Կէրսկի, որը պահանջում էր Պրիվիսլինեան երկաԹուղուց... 48 կօպէկ։ Չը նայելով պահանջատէրի գումարի աննշան լինելուն, դատաստանական քննութիւնը տևեց ամբողջ մէկ ժամ և կէս և գրաւել էր դատարանի դահլիճը շատ բազմութիւն, որը հետաքրքրվում էր գործի պրինցիպիական կողմով։ Պ. Կէրսկի Ցալէնիցայից Վարշավա անցնելու ժամանակ ստիպված էր իր կնոջ հետ կանգնած մնալ պլատֆօրմի վրա, որովհետև II կլասի վագօնում տեղեր չը կային և կօնդուկտօրը շատ անքաղաքավարի ձևով հրաժարվեց տեղ ցոյց տալ նրանց։ Իսկ երբ պ. Կէրսկին չը ցանկացաւ կօնդուկտօրին և կօնտրօլէօրին տոմսակներ տալ, նրան սկսեցին սպառնալ ժանդարմով և արձանագրութեամբ։ Հիմնվելով ռուսական երկաԹուղիների կանօնադրութեան 20-դ յօդուածի վրա, որը ասում է, Թէ տոմսակը տալիս է իրաւունք համապատասխան կլասի տեղ ունենալ վագօնում և որ այդ տեղը պէտք է ցոյց տրվի ճանապարհորդին, եԹէ նա այդ պահանջում է, պ. Կ. դատ սկսեց, պահանջելով Պրիվիսլինեան երկաԹուղիներից 48 կօպէկ, II և IV կլասի տոմսակների գնի միջև եղած զանազանութիւնը։ Հաշտարար դատաւորը յարգեց պ. Կ.-ի պահանջը, վճռելով յօգուտ նրա 48 կօպէկ և 5 ր. դատաստանական ծախսեր։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍԵՐԲԻԱԿԱՆ ԱՆՑՔԵՐԸ

—

«Frank. Zeit.» լրագրի Բէլգրադի ԹղԹակիցը հաղորդում է մի քանի մանրամասնութիւններ սերբիական նոր Թագաւոր Պետր I-ի կենսագրութիւնից, որոնք զուրկ չեն հետաքրքրութիւնից ներկայ րօպէում։

«Պետր Թագաւորը,—ասում է ԹղԹակիցը,—չափազանց հետաքրքիր անձնաւորութիւն է։ Նա ծնվեց 1844 Թւին Բէլգրադում, և հէնց նոյն կօնակում անցկացրեց իր մանկական առաջին տարիները, որի մէջ երկու չաբաԹ առաջ այնպէս ողբերգական կերպով սպանվեց Օբրէնովիչների դինաստիայի վերջին չառաւիղը։ Իշխան Պետրը խաղում էր կօնակի մօտ բէլգրադեան ուրիշ մանուկների հետ և այցելում էր ժողովրդական դպրոցը։ Պատանի Պետրի հայրը, իշխան Ալէքսանդր Կարագէօրգիևիչ, չէր կամենում, որ իր երեխաները հէնց առաջին տարիներից գիտակցէին իրանց բացառական դրութիւնը, որպէս Թագաւորող իշխանի զաւակներ, և նրա որդիքը նոյնպիսի դաստիարակութիւն էին ստանում, ինչպէս և Բէլգրադի քաղաքացիների մեծամասնութեան երեխաները...

նամին, իսկ այդ հայերը Ներսեսէն շատ անդին իսկ անցած, «Արևելեան Մամուլ»-ին բնական և մահացու Թշնամիները պէտք էր համարուէին։ Դիտողութիւնս իրենց հաղորդեցի մասնաւոր նամակով մը. ու՛ պատասխան ստացայ Թէ «մենք ինչ գիտնայինք Թէ «Արևելեան Մամուլ» ատանկ բաներ գրեր է եղեր, ու ատանկ ԹերԹ է եղեր։ Ինչու առաջուց մեզի իմաց չը տուիք»։ Ձեզ կարծեր Թէ այդ յօբելեանին մասնակցողներուն մեծամասնութիւնը, մանաւանդ արտասահման, իմ ամերիկեան բարեկամներէս աւելի բան մը գիտցած ըլլան յօբելեարին վրա։

Ու Պօլսոյ հայերը չէին գիտեր նաև Թէ ինչ կընեն երբ, դարձեալ երկու երեք տարի առաջ, ՌեԹԷոս Պէրպէրեանի վարժարանին քսանհինգամեայ յօբելեանը կը կատարէին։ Պէրպէրեան ուսուցիչ մըն էր հայերէն լեզուի. մասնաւոր դպրոց մը բացաւ, Թօշակաւոր աշակերտներ ընդունեց։ Ինչպէս վերջերս «Մշակ»-ին մէջ դիտողութիւն եղաւ Վանայ Երամեան որբանոցին առԹիւ, Պէրպէրեան ազգային չնորհապարտութեանը ո՛ և է մասնաւոր ու վաւերական իրաւունք մը չունէր։ Ունեորներուն տղաքը կըրԹած է իբրև գործ մը։ Ու այդ նպաստաւոր պարագայներէն իսկ օգտուած չէ որպէս զի իր անունը մանկավարժական ո՛ և է մեԹոդի մը կցէր, կամ Թէ ո՛ և է դասագրքով մը ազգային կրԹուԹեան ծառայութիւն մատուցանէր։ Ինդրի առարկայ չենք ըներ գրական մարդը։ Պէրպէրեան երեսուն տարիէն աւելի գրելէ յետոյ դեռ նոր՝ սկսաւ մեր գրականութեան ընԹացիկ աշխարհաբառը գործածել, և կարևոր բան մըն ալ արտադրած չէ, ինչպէս երբէք չէ արտադրած։

Ու մինչ մեծատուններու վարժապետը կը տօնուէր, անդին սակաւաԹիւ չէին այն վարժապետները, որոնք հարիւրներով, և մինչև իսկ հազարով աշակերտներ հասցուցած էին, իրաւցնէ անձնուիրութեամբ աշխատելով։ Թանիներ գիտենք որ ամիսներով, մինչև իսկ տարիով ամսական չը ստանալով հանդերձ, օր մը իսկ իրենց պարտականութիւնը կատարելէ ետ չէին կենար։ «Ի՞նչ ընենք, ազգին զաւակներն ալ մեր զաւակներն են. պարտքերնիս է զանոնք կրԹել», կըսէին։ Այդ բարի ու ազնիւ ուսուցիչներէն մէկն էր Գաբրիէլ Ներշապուհ, Թուաքան մը, որուն աշակերտները ամէնքն ալ կարևոր դիրքեր գրաւած են առևտրական ու սեղանաւորական հրապարակներուն վրա։ Շատերը կըսեն, «ա՜հ, եԹէ Ներշապուհ չըլլար», ով գիտէ մենք հիմակ ինչ խեղճ վիճակ պիտի ունենայինք»։ Այդ վարժապետը Պօլսոյ հայոց ամենէն մեծ ծառայութիւն մատուցանողներէն մէկը համարելու իրաւունքը ունէր։ Եւ սակայն ծերութեանը պարտաւորվեցաւ Թափառել ասդին անդին, ու վերջը վերջը երԹալ իյնալ հիւանդանոցին մէկ անկիւնը, սպասելով մահուան։

Եւ Յակոբ Ոսկանը։ Հայ վարժապետներուն նահապետը. ոչ ոք ստուգիւ կը յիշէ Թէ անիկայ երբ սկսած է դասատուութեան։ Սերունդները կուգան, սերունդները կերԹան և Ոսկան կը մնայ։ Կարծեմ Թէ յիսուն տարիէն աւելի է որ ֆրանսերէն ու հայերէն կը սորվցնէ, և աշխարհիս չորս կողմը սփռած է իր հայ աշակերտները, որոնց մեծամասնութիւնը Պօլիս կը կենայ։ Ինքն ալ, նման Ներշապուհին, նիւԹական բան մը սորվցնելէ աւելի ջանացեր են իրենց պաշտօնէն օգտուիլ իրենց աշակերտները «մարդ ընելու»։ Բարեբաղդաբար Ոսկան, որ տաք սրտով բանաստեղծ մըն ալ է, «Նշդեհ»-ին երգիչն է, պէտք չունի ձեռք կարկառելու, իբր մուրացիկ մը։ Ու կրԹական առաջին յօբելեանը հարկ էր այդ անունին շուրջը կատարել։ Բայց այն ատենը հայերը պիտի գիտնային Թէ ինչ կընեն, ինչ չեն ըներ։

—

Ու շատ որոշապէս ալ չենք գիտեր Թէ յօբելեան մը ինչ է, ինչու կընեն։ Կովկասեան հայոց հետ մեր վերջին քառորդ դարու յարաբերութիւններէն պօլսեցիներուն միակ յիշատակ մը մնայ՝ յօբելեանին գաղափարը։ Ատենօք ուրիշ գաղափարներու հետ կիյնայինք կըլլէինք, ուստի տօնախմբութիւններու ետևէ չէինք։

Յօբելեանին սովորոյԹը գերման և ռուս բարքերէն մտած է Արևելեան հայոց մէջ։ Արևմտեանները իրենց վրա տիրապետող Թիւրք ցեղէն մտաւորական կեանքի մէջ ո՛ և է փոխառութիւն չեն ըներ։ Մենք ֆրանսական ազդեցութեան ներքև ենք։ Ու աներևակայելի է որ պարիզցիները օր մը տեղ մը հաւաքուին և Ռենան մը, Թէն մը, Զօլա մը, Ռոչֆօր մը պսակեն, ի պատիւ անոնց ճառեր խօսեն, և դրամական նուէրներ խրկեն անոնց։ Այդ փառաւորութիւնը արձանի մը շուրջը կը կատարուի, յետ մահուան։ Ու հաւանական է որ եԹէ «Հայրենիք»-ի խումբը Պօլսէն ցիր ու ցան եղած չըլլար, Երուանդ Օտեան մը նրբին հեգնութեամբ պիտի ծիծաղէր յօբելեարի մը կեցուածքին վրա, խօսածներուն վրա. հանդիսաւորութիւնը զաւեշտի մը ձև պիտի առնէր։

Բայց ինչ որ ալ ըլլայ սակայն, մենք հիմակ հեռուէն չենք ծիծաղեր. և գաղափարի տեսակէտով, յօբելեարներու անձնաւորութեանց մասին ինչ վերապահումներ ալ որ ընենք, կը զգանք Թէ յօբելեանի մը տօնախմբութիւնը Թիւրքիոյ հայոց համար մեծի պէտք մըն է, նա մանաւանդ՝ սրտի պէտք մը։ Մեր զարԹնումի Թուականէն ի վեր ալ սորված էինք տարին քանի մը անգամ «իդէական»-ի մը պատկերին առջև ամէնքս միասին պաշտօն և պատարագ մատուցանել, ու՝ բարձրագոյն գաղափարի մը հետ սուրբ հաղորդակցութեան մէջ մտնել։ «Սրբոց Թարգմանչաց» տօնախմբութիւնը կը կատարէինք, «Վարդանը» կը տօնէինք, «սահմանադրութեան տարեդարձը» կը կատարէինք, և երբեմն ալ Պէշիկթաշլեանի գերեզմանին ուխտի կերԹայինք։ Բայց Թիւրքերը դողացին սահմանադրութեան օրէն, ու կը սարսռահարին մեռելներու ուրուականներէն։ Սակայն ժողովրդին սիրտը ջուրին պէս իր ճամբան կը փնտռէ, և պէտք է զայն գտնէ։ Ողջերը ոչ ոքին երկիւղ չեն ի տար. ջուրը սկսաւ դէպի անոնք սողոսկիլ։ Մարդուն եսը գաղափար մը կընդունմարէ. նիւԹականէն դուրս, անկէ բարձր բան մը, և անոր կերԹայ, անցնելով մարդուն մէջէն, որ ջրանցք մըն է։ Մինչև օրը գայ որ դարձեալ յորդի, ռոդէ ու ցեղը արգասաւորէ։

***

խանները։ Պատանի իշխանի հետ խաղացող և սովորող երեխաները անուանում էին նրան պարզապէս «Պէրա», և այդ անունով նա դեռ այժմ էլ յայտնի է Սերբիայում։ Տասներկու տարեկան հասակում, Կարագէօրգիեվիչների դինաստիայի անկումից մի քանի ամիս առաջ, իշխան Պետրը 1858 թւին ուղարկվեց Ժընէվ իր ուսումը շարունակելու համար, ուր նա մնաց մինչև 1863 թիւը։ Ապա նա գնաց Ֆրանսիա, ուր աւարտեց իր զինւորական կրթութիւնը, յետոյ իր ամբողջ կեանքի ընթացքում չէր դադարում լրացնել իր քաղաքական և տնտեսական գիտութիւնները։ 1875 թւին նա մասնակցեց Բօսնիայի ապստամբութեանը, Պէտէր Մարկօվիչի անունով, կամաւորների զօրաբաժնում։ 1876 թւի յունիսի 12-ին Պետր Կարագէօրգիեվիչ դիմեց մի նամակով Միլանին, որ Սերբիայի իշխան էր այն ժամանակ, և աշխատում էր համոզել նրան, որ ինքն ոչինչ փառասիրական ձգտումներ չունի, և խնդրում էր նրանից հաշտութեան ձեռք մեկնել իրան։ Այդ նամակը մնաց անպատասխան։ Միլանը անհաշտ ատելութիւն էր տածում դէպի Կարագէօրգիեվիչները, և այդ ատելութիւնը ժառանգեց նոյնպէս նրա որդին։ 80-ական թւականների սկզբում Պետր Կարագէօրգիեվիչ հրատարակում էր Տէմէշվարում «Народни Гласникъ» լրագիրը, որը կատաղի կռիւ էր մղում Միլանի րէժիմի դէմ և պաշտպանում էր Կարագէօրգիեվիչների շահերը։ Չերնօգորիական Զօրկա իշխանուհու հետ պսակվելուց յետոյ, նա հեռացաւ հասարակական որ և է գործունէութիւնից և վերջերս նրա մասին համարեա ոչինչ չէր լսվում։ Սակայն նա սերբիական գահի վրա իր ունեցած իրաւունքներից երբէք չէր հրաժարվում, և երբ խօսում էին նրա հետ Սերբիայի ներքին գործերի մասին, նա դառն ժպիտով նկատում էր. «Իմ ամենալաւ ագիտատօրները Օբրէնօվիչներն են»։

—

«Daily Telegraph» լրագրի թղթակիցը հետաքրքիր խօսակցութիւն ունէր սերբիական առևտրի այժմեան մինիստր Գէնչիչի, յեղափոխութեան գլխաւոր կազմակերպողներից մէկի հետ։ Գէնչիչ ասեց հետևեալը.

«Բացատրեցէք բրիտանական հասարակութեան, որ Ալէքսանդր թագաւորի 13-ամեայ թագաւորութեան ընթացքում բոլոր ազգերը հայհոյում էին Սերբիային նրա համար, որ նա ենթարկվում է մի դինաստիայի, որը իր յանցանքներով և անմտութիւններով անպատւեց իրան և կորստեան դուռը հասցրեց պետութիւնը։

«Ալէքսանդրը ժառանգեց միայն իր հօր պակասութիւնները, առանց նրա առաքինութիւնների։ Նա սկսեց հիւրասիրութեան օրէնքները խախտել, ճաշի հրաւիրելով մինիստրներին և կալանաւորելով նրանց սեղանատան մէջ։ Դրանից յետոյ նա այն աստիճան մոռացաւ բնական սէրը դէպի իր ծնողները, որ հրաման արձակեց գնդակահար անել իր հօրը, եթէ նա երևայ Սերբիայի սահմաններում։ Այդ հրամանը երիտասարդ թագաւորը տուեց հէնց այն գրքին, որը ստեղծված էր նրա հօր ձեռքով։ Մօրը հասցրեց նա այն բանի, որ նա չը կամեցաւ այլ ևս իր որդու դաւանակիցը լինել։ Տասներեք տարիների ընթացքում այդ երիտասարդը ծաղրի առարկայ էր շինել երկիրը, խախտելով երդումը երդման ետևից, ժողովրդական իրաւունքները ոտի տակ տալով, արհամարհելով արդարադատութիւնը և մարդասիրութիւնը։ Այդ տասներեք տարիների ընթացքում նա հինգ անգամ coup d'état կատարեց և փոխեց 24 մինիստրութիւններ. կամայական կալանաւորութիւնների և մահվան պատիժների երկար շարքը պէտք է պսակվէր Սերբիայի 150 լաւագոյն զաւակների սպանութեամբ, և զօրքի միջամտութիւնը միայն այդ արիւնհեղութեան առաջն առաւ։ Այն ինչ եւրօպական ազգերը այժմ սարսափում են այն գործողութիւնից, որը քաղաքացիական պատերազմի և Սերբիայի կործանման առաջն առաւ։ Բրիտանական հասարակութիւնը տեղեակ չէ ճշմարտութեան, այլապէս փոխանակ դատապարտելու, կը շնորհաւորէր մեզ, որ վերականգնեցինք խաղաղութիւնը երկրի մէջ։

«Արտասահմանում չը գիտեն սերբիական այդ շարժման հոգեբանական պատմութիւնը։ Ալէքսանդրի ամուսնութիւնը Դրագայի հետ վախճանի սկիզբն էր։ Ես այն ժամանակ ներքին գործերի մինիստր էի և աղաչում էի թագաւորին գահ չը բարձրացնել արտասովոր կնոջը, որը, նախ քան նրա սիրուհի դառնալը, շատերի ձեռքումն է եղել։ Սերբիական ժողովուրդը գիտէ, որ Լիւնէվիցները ոչինչ ծառայութիւն չեն մատուցել հայրենիքին։ Դրագայի պապը խողովակահատ էր, նրա հայրը մեռաւ գժանոցում, մայրը յաճախ հարբած ընկած էր լինում փողոցներում։ Ինքն Դրագան մի տարօրինակ խայտառակ անցեալ է ունեցել... Ես սկզբում համոզում էի թագաւորին պսակվել մի օտարազգի պրինցեսի հետ, և վերջ ի վերջոյ ասեցի. «Թագաւոր, պսակվեցէք գոնէ մի ազնիւ գեղջկուհու հետ, ես կը ծածկեմ ձեզ իմ մինիստրական պատասխանատւութեամբ, թէկուզ դա իմ կեանքի գնով լինէր»։ Դուք գիտէք, թէ դրա հետևանքը ինչ եղաւ։ Ես դատի ենթարկվեցի և դատապարտվեցի ութամեայ բանտարկութեան դաւաճանութեան համար։ Ապա մինիստրութիւնը հրաժարական տուեց, և թագաւորը չը կարողացաւ կարգին մարդիկ գտնել, որոնք մինիստրութիւն կազմէին։ Երեք օր պալատական կառքերը իզուր պտտում էին, որոնելով մարդկանց՝ նոր մինիստրութիւն կազմելու համար։ Յուսահատութեան մէջ թագաւորը վճռեց խորհուրդ հարցնել օֆիցէրներից և, եթէ հնարաւոր է, նրանց հաւանութիւնն ստանալ։ Նրանք հրաւիրվեցին պալատ առաւօտեան, բայց նախընթաց օրը վճռեցին միաձայն բողոքել Դրագայի հետ ամուսնանալու դէմ և եթէ իրանց բողոքը անհետևանք մնայ, գցել իրանց սրերը թագաւորի ոտների առաջ, հեռանալ զօրքից։ Այդ ժամանակամիջոցում Ալէքսանդրը կազմեց մինիստրութիւնը ստորին կարգի մարդկանցից, որոնք բոլորովին յայտնի չէին երկրին։ Երբ օֆիցէրները եկան պալատ, նա, փոխանակ նրանց հետ խորհրդակցելու, ասեց, թէ լսել եմ, որ ձեր մէջ դժգոհներ կան և յիշեցնում եմ, որ ես զօրքի գլուխն եմ, որին դուք երդուել էք հնազանդվել։ Եւ մէջքը շուռ տալով, դուրս գնաց ընդունարանից։

«Պսակադրութիւնը կատարվեց իր կարգով։ Եթէ Դրագան համեստ կին լինէր, եթէ բաւականանար նա կնոջ դերով,—շատ կարելի է Ալէքսանդրը այժմ ես կենդանի կը լինէր։ Բայց նա ցանկանում էր ոչ միայն թագուհի լինել, այլ և ապագայ թագաւորի մայր։ Այդ նպատակով նա ուզեց գիւղական նորածին մանուկին իր արգանդի պտուղը ցոյց տալ։ Ամեն բան սարքված էր, և մտադրութիւնը համարեա թէ աջողվեց։ Բայց նրա առաջին ամուսնու ընտանիքը գիտէր, որ նա հիւանդ է և չէ կարող մայր լինել։ Հիւանդութեան փաստը հրապարակ ելաւ և յայտնի դարձաւ օտար դեսպանութիւններին... Ռուսաստանից ուղարկվեց պրոֆէսոր Սնէգիրեօվ քննելու համար թագուհու առողջական դրութիւնը։ Դա նրա համար մեծ հարուած էր։ Գաւառներում արդէն պատրաստվում էին ընծաներ նորածնին և տօնախմբութիւններ ի պատիւ նրա։

«Մենք դեռ յոյս ունէինք, որ թագաւորը կը հանգստացնէ ժողովուրդը, կը բաժանվէ իր կնոջից և կը պսակվի մի օտար պրինցեսու հետ։ Բայց Դրագան ամուր բռնած ունէր նրան իր ձեռքերում և ուզեց թագաժառանգ յայտարարել տալ իր եղբայրներից մէկին։ Սակայն ոչ զինւորականները, ոչ էլ քաղաքացիները լսել անգամ չէին ուզում այդ բանի մասին։

«Վերջին երկու տարիները Ալէքսանդրը երբէք միայնակ չէր։ Երբ նա ունկնդրութիւն էր տալիս, Դրագան կամ ինքն անձամբ ներկայ էր լինում այնտեղ, կամ հարևան սենեակումն էր լինում և այնտեղից ուղարկում էր նրան տոմսակներ ցուցմունքներով, թէ ինչպէս պէտք է պահէ իրան։ Նա համոզեց Ալէքսանդրին խախտել սահմանադրութիւնը, փոխել թագաժառանգութեան օրէնքը, մոցնել թագուհու խնամակալութեան վերաբերեալ կէտը։ Վերջին քայլը նրա Րուբիկոնն էր։ Բոլորի աչքերը բացվեցին, բոլորն էլ յոյսները կորցրին»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—«Софійскія Вѣдомости» լրագիրը շարունակում է տպագրել մի շարք յօդուածներ «Ժողովրդի ձայն» վերնագրով, որոնք բնորոշում են բօլգարական ժողովրդի այժմեան տրամադրութիւնը։ Իրանց անկեղծութեամբ և համարձակութեամբ այդ յօդուածները մեծ տպաւորութիւն են գործում Բօլգարիայում։ «Այժմեան կառավարութիւնը,—ասում է յօդուածագիրը, ի միջի այլոց,—կոչված է կառավարելու Բօլգարիան բացառապէս իշխան Ֆերդինանդի անձնական ցանկութիւնների և կամքի համաձայն, հակառակ իշխանութեան մէջ ընդունված կարգերին։ Այս տեսակ արհամարհանք դէպի սահմանադրական կարգերը երբէք չէ եղել իշխան Ֆերդինանդի թագաւորութեան ժամանակ և, տայ Աստուած, որ նա չը կրկնվի երբէք։ Մինչև այժմ ոչ իշխան Ֆերդինանդ և ոչ Բատտէնբէրգեան իշխանը չեն յանձնել մինիստրութիւն կազմել այնպիսի անձի, որ ոչ մի կապ չունի երկրի մէջ գոյութիւն ունեցող քաղաքական կուսակցութիւնների հետ... Իշխանի գործունէութեան եղանակը այս հարցում տխուր մտքեր է ծնեցնում մեր մէջ... Վարվելով այսպէս, իշխանը լաւ գիտէր, որ ժողովրդի կամքի հակառակ է գընում։ Իշխանը այս վարմունքը մի անախորժ անակնկալ է բօլգարների համար։ Մեր անկեղծ համոզմունքն է, որ նա, ով խորհուրդ է տուել իշխանին այսպէս վարվելու, վատ ծառայութիւն է մատուցել նրան, որովհետև առիթ է տուել իշխանին ոտք կոխելու ապօրինութիւնների ճանապարհի վրա, որի վրա հեշտ է սայթաքվել։ Սահմանադրութեան այս արհամարհանքը համահաւասար է ժողովրդի կամքի դէմ կռիւ սկսելուն։ Այժմեան մինիստրութեան նշանակելը մի վիրաւորանք է ամբողջ բօլգար ժողովրդի համար, և դա կարող է վատ ազդեցութիւն գործել ժողովրդի համակրանքի վրա դէպի իր իշխանը։ Շատ երկիւղալի է կարծել, թէ ժողովրդի ձայնը և ժողովրդի կամքը Բօլգարիայում դատարկ խօսքեր են։ Եթէ սերբիական թագաւորի յաճախակի սիւրպրիզները մտքերի յուզումն չէին առաջ բերում սերբիական ժողովրդի մէջ, այդ չէ նշանակում, թէ մի և նոյնը կը լինի և Բօլգարիայում։ Մեր բօլգարական ժողովուրդը անհամեմատ աւելի նախապատրաստված է մաքառելու զանազան իշխանական անակընկալ վարմունքների դէմ»։

—Ինչպէս հաղորդում է «Times» լրագրի թղթակիցը Տօկիօյից, Եապօնիայում հետզհետէ աւելի և աւելի զօրեղանում է դժգոհութիւնը Ռուսաստանի դէմ Մանջուրիայում նրա բռնած դիրքի պատճառով։ Այն դրութիւնը, որ ստեղծել է Ռուսաստանը Մանջուրիայում, չափազանց ծանր ազդեցութիւն է գործում եապօնական առևտրի և արդիւնագործութեան վրա, և եապօնական մամուլը, թըղթակցի ասելով, պահանջում է կառավարութիւնից ուլտիմատում ներկայացնել Ռուսաստանին։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ

Մի քանի տարի սրանից առաջ, երբ տօներից օգտվելով գնացել էի Բագու, պատահեցի այնտեղ անտառային վերաքննիչներից մէկին։

—Դուք Թիֆլիսից էք գալիս, հարցրեց նա հետաքրքրութեամբ։

—Այո։

—Ի՞նչ նորութիւններ կան Թիֆլիսում, հետաքրքրվեց նա։

Ես պատմեցի իմ գիտեցածները։

—Ճի՞շդ է, արդեօք, հարցրեց վերաքննիչը, որ մեր մինիստրութեան մէջ բարեփոխութիւններ պէտք է կատարվեն։

Խօսքը երկրագործութեան մինիստրութեան մասին էր։

—Զանազան տեսակ ծրագիրներ շատ կան, բացատրեցի ես։ Ցանկութիւն կայ կազմակերպել մասնագէտների մշտական խմբեր՝ երկրի մէջ գործելու համար, բանալ մի երկու տեղ փորձնական կայարաններ, կարգաւորել գիւղական հողերը...

—Ոչ, միջամտեց վերաքննիչը, այդ չեմ հարցնում, աւելի էական բարեփոխութիւնների մասին է իմ խօսքը։

—Չը կայ, չէ լսվում, պատասխանեցի ես։

—Բայց հաւատացնում էին, վրա բերեց նա, որ պէտք է էական բարեփոխութիւններ լինեն և ես էլ սպասում եմ օրէցօր։

Ինձ համար փոքր ինչ անհասկանալի թւաց պարոնի մտքերի ձևակերպութիւնը։

—Ի՞նչ էական բարեփոխութիւն էք դուք սպասում, հարցրի ես երկմտված։

—Չէ՞ որ, յայտնեց նա, ասում էին, թէ շուտով պաշտօնեաների կազմութեան մէջ պէտք է բարեփոխութիւններ կատարվեն, որ ռոճիկները պէտք է աւելացնվեն, որ կենսաթոշակների վերաբերութեամբ արտօնութիւններ պէտք է տրվեն։ Ես անհամբեր սպասում եմ պաշտօնական կարգադրութիւնների հրատարակութեան։ Չը կայ ու չը կայ։ Ես կարծում էի, թէ գուցէ դուք աւելի տեղեկութիւններ ունէք այդ բանի մասին։

—Չէ, չունեմ, հիասթափեցրի ես։ Ես կարծեցի ընդհանուր բարեփոխութիւնների մասին է ձեր խօսքը։

—Էհ, դարդ չունէք, կատակեց նա, ինչ գըլխիս եմ տալիս այդ բարեփոխութիւնները։ Նրանցից փոր չի կշտանայ։ Քսան հինգ տարի է, որ տեսնում եմ ամեն տեսակ փոփոխութիւններ ու մէջտեղ կարգին բան չը կայ։ Ես հիմի մտածում եմ այնպիսի բարեփոխութիւնների մասին, որոնք մեզ պաշտօնեաներիս համար էական նշանակութիւն ունենան։ Խոստանում են, խոստանում ու ոչինչ չեն անում մեզ համար։

Այնուհետև սկսեցինք խօսել այն լուրերի մասին, որոնք պտտում էին էական փոփոխութիւնների մասին։

—

Այդ դէպքը յիշեցի ես նորերս մի վարդապետի ծրագրի առիթով։

Մի ընտանիքում, ուր պատահեցինք վարդապետի հետ, հիւրերից մէկը խօսք բացեց Էջմիածնի միաբանութեան մասին։ Առաջ եկան համեմատութիւններ։ Էջմիածին, Վենետիկ, Վիէննա, Երուսաղէմ, Արմաշ ասպարէզ եկան իրանց չար ու բարիներով։

—Պէտք է Էջմիածնի միաբանութիւնը լուրջ հոգ տանէ իր հեղինակութիւնը բարձրացնելու համար։

Հիւրերը մի քանի խորհրդածութիւններ արին, բայց մանրամասն կանգ չառին խնդրի վրա։

Վարդապետը իր կողմից յայտնեց, որ նա առանձնապէս զբաղվել է այդ խնդրով և դիտաւորութիւն ունի առաջարկել Էջմիածնին էական փոփոխութեան մի ծրագիր։

Երբ ծանօթացանք վարդապետի ծրագրի ընդհանուր իմաստի հետ, ես այլ ևս չը զարմացայ, երբ լսեցի վարդապետից «էական» բառը։ Ինձ միայն հետաքրքրեց հոգեբանական մի կէտ՝ թէ ինչպէս զանազան տեղերում, զանազան կոչման մարդիկ մի և նոյն տեսակ բառեր են գործ ածում։

Դա երևի շատ բնական է։

Որովհետև հիմնաքարը երկու դէպքերումն էլ մի և նոյնն է։

Վարդապետի ծրագրով ենթադրվում է սահմանել վայելուչ ռոճիկներ, որոնցով կարելի լինէր թէ ապահովել հոգևոր հայրերի առօրեայ պիտոյքները և թէ որոշ դիրք պահպանելու հնարաւորութիւն տալ նրանց։

—Կարևոր խնդիր է, ասաց ինձ վարդապետը։ Մինչև այդ խնդիրը դրական կերպով չը լուծվի, անհնարին է բարձրացնել մեր կուսակրօնութիւնը և պահպանել նրա վարկը հասարակութեան մէջ։ Ժամանակն է, որ այդ էական բարեփոխութիւնը իրականանայ կեանքի մէջ։

Վարդապետը ոգևորվեց և մի փոքրիկ ճառ ասաց։

—Ճի՞շդ չէ արդեօք իմ ասածը, հարցրեց նա յաղթական ոճով. խօմ քաղցած մնալ չենք կարող, ձեզ եմ հարցնում։

—Ի հարկէ, քաղցած մնալ չէ կարելի, համաձայնեցինք մենք։

—Խօմ գզլտած շորերով չենք կարող ուրիշների առաջ դուրս գալ, շարունակեց վարդապետը։

—Ի հարկէ, գզլտած շորերով անյարմար է, պատասխանեցինք մենք։

—Խօմ մուրացկանութիւն անել չենք կարող՝ մի երկու կոպէկ ձեռքին ունենալու համար։

—Ի հարկէ, անախորժ բան է, յայտնեցինք մենք։

Վարդապետը բաւականացաւ այդ հարց ու պատասխանով։

—Ահա, շարունակեց նա, դուք էլ համաձայն էք, որ անհրաժեշտ է ապահովել մեր հոգևոր հայրերին և նրանց դիրքը արժանավայելուչ դարձնել։

—Այո, այդ այդպէս է, նկատեց իմ բարեկամ Խաչիկեանը, սակայն դուք չափազանցնում էք եղած դրութիւնը։ Վարդապետներից ոչ ոք քաղցած չէ և կարող է գզլտած երևան չը գալ ուրիշների առաջ։ Իսկ եթէ նրանք չեն կարողացել իրանց յարգել տալ, իրանց համար հեղինակաւոր դիրք ստեղծել, դրա պատճառը նիւթական վիճակը չէ եղել և յամենայն դէպս ձեր էական բարեփոխութեամբ դուք չէք բարձրացնի ձեր վարդապետների հեղինակութիւնը։ Ձեր մէջ այժմ փող ունեցողներ էլ կան, լաւ հագնողներ էլ կան, շքեղութիւն ցոյց տուողներ էլ կան—բայց այդ արտաքինը չէ ստեղծել նրանց համար ոչ հեղինակութիւն, ոչ յարգանք և չէ էլ կարող ստեղծել։

Վարդապետը զայրացաւ։

—Այդ ինչո՞ւ դուք աշխարհականներդ, բողոքվեց նա, այդքան նշանակութիւն էք տալիս կենցաղավարութեան պայմաններին, իսկ մեզ զլանում էք։

—Դուք խօսքը կտուրն էք գցում, ինչպէս ասում է ժողովուրդը։ Ձեր նիւթականը, եթէ վատ է, լաւացրէք, բայց ես ասում եմ, որ հեղինակութիւն ձեռք բերելու և ձեր ցանկացած դիրքը ստեղծելու համար անհրաժեշտ են ուրիշ պայմաններ։

Վարդապետը նայեց ժամացոյցին և նկատեց, որ նրա գնալու ժամանակն է, որ նա չափազանց ուշացել է, ուստի շտապեց կորցրածը վերականգնելու։

Իսկ մենք չէինք ափսոսում մեր կորցրած ժամերը։

Ինչո՞ւ։

Այդ հարցի պատասխանը ձեզ եմ թողնում։

Վրձին

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

20 յունիսի

ՊԵԿԻՆ։ Չինական կառավարութիւնը յայտարարում է, որ Իւնանիի երկու քաղաքները նորից խլվեցին ապստամբների ձեռքից։ Վերջինների առաջնորդը գլխատված է։

ՇԱՆԳՀԱՑ։ Պատերազմական տուգանքի երեկվայ վճարի մի մասը կատարվեց արծաթ փողով, լանիների հաշւով, որոնց կուրսը 22 ցէնտով պակաս է մաքսային կուրսից։

ԲԵԼԳՐԱԴ։ Ի պատասխան թագաւորի երէկվայ ճառի, սենատի նախագահ Վէլիմիրօվիչ փառաբանում էր Պետր թագաւորին, որպէս հայրենասէրի և առաջադիմութեան բարեկամի։ Առաջիկայ ազգային ժողովը իր ամբողջ ուշադրութիւնը կը դարձնէ զօրքի վրա, որը դժուար և լուրջ րօպէներին իրան միաբան ցոյց տուեց ժողովրդի հետ։ Վելիմիրօվիչ առաջարկեց թա-

գաւորի բարօրութեան կենացը, որին ազգը վերաբերվում է կատարեալ վստահութեամբ։

ՎԻԵՆՆԱ։ Քաղաքական տեղեակ շրջաններում ասում են, որ մինիստր-նախագահ Կէրբէր յունիսի 20-ին ունկնդրութեան կընդունվի կայսրից, որից յետոյ տեղի կունենայ միապետի վճիռը։—«Neue Freie Presse» լրագիրը դժուարութիւնը ճգնաժամը լուծելու գործի մէջ վերագրում է այն բանին, որ Կէրբէրի հրաժարական տալու որոշման վրա ազդեցին կոշուտեան կուսակցութեան զիջումները զօրքի վերաբերմամբ։

ԿԻԵՎ։ Տէրէշչէնկօի այրին նուիրեց 10,000 րուբլի գրագիտութեան ընկերութեանը՝ ժողովրդական տան կառուցումը աւարտելու համար։

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ։ Տուբէրկուլօզի դէմ կռւելու ընկերութեան կից կայացաւ տեղեկատու բիւրօի բացումը՝ հիւանդներին մանրամասն տեղեկութիւններ տալու համար ռուսաց և արտասահմանեան բուժական հիմնարկութիւնների և Կրիմի մասնաւոր պանսիօնների մասին։ Տեղեկութիւն տալու համար վճար որոշված է մէկ րուբլի, որը յատկացվելու է ընկերութեան ձեռքով բացվող յատուկ սանատորիայի օգտին՝ երթեւեկ չքաւոր հիւանդների համար։

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕՍԼԱՎ։ Գօրեարինօվօ կայարանի վրա ընդհարվեցին ապրանքատար գնացքները, վիրաւորվեց կօնդուկտօրը, ջարդվեցին 14 վագօններ։ Պէրէեզդնայա կայարանի վրա գողացվեց 4000 ր. ապրանքային կասսայից։

ՏՈՒԿԿՈՒՄ։ Յունիսի 18-ի ընտրութիւններին դումայի ձայնաւորներ ներկայ քառամեակի համար ընտրված են լատիշեան կուսակցութեան թեկնածուները։ Դա արդէն երկրորդ շրջանն է, որ լատիշները կառավարում են քաղաքային անտեսութիւնը։

21 յունիսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ «Русскій Инвалидъ» լրագրում տպված է. «Թագաւոր Կայսրի և Թագուհի Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդորօվնայի ներկայութեամբ Պետերհօֆում կայացան ուլանեան գնդին կից հիմնված զինուորական ձիարշաւային ընկերութեան ձիարշաւները։

ԲԵՐԼԻՆ։ «Post» մատնացոյց է անում «Times» լրագրի Կ. Պօլսից հաղորդած տեղեկութեան անճշդութիւնը, որ իբր թէ Դէլկասէ մերժել է Գերմանիայի նորերս արած առաջարկութիւնները բաղդադեան երկաթուղու կառուցման համար անհրաժեշտ դրամագլխի բաժանման մասին շահագրգռված պետութիւնների մէջ։ Աւելի շուտ Գերմանիան չը համաձայնվեց վերջերս Ֆրանսիական կողմից նրան արած առաջարկութեան։ Բանակցութիւնները անորոշ դրութեան մէջ են գտնվում։ Գերմանիան սպասում է իր նախկին պահանջների վրա։

ԼՕՆԴՕՆ։ Համայնքների ժողով։ Ծովապետութեան լօրդ Գրէյմօն մտցնում է առաջարկութիւն ութ միլիօն ֆունտ որոշելու մասին ծովային նաւաշինութեան կարիքների համար։ Առաջարկութիւնն ընդունվեց։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Բ. Դրան հաղորդագրութիւնը ռուսաց և աւստրո-ունգարական դեսպանութիւններին՝ դինամիտային վերջին յանցաւոր փորձի վերաբերմամբ երկաթուղիական գծի վրա Դէմիր-Քէյլիի մօտ, մատնացոյց է անում, որ դա անիշխանականների գործ է։—Բօլգարիայի գրաւած դիրքը դէպի այն հրոսակախմբերը, որոնք անցնում են սահմանը և դէպի կօմիտէտների գործունէութիւնը, պատասխանատու է դարձնում նրան տեղական բնակիչների և օտարահպատակների համար շարունակվող և սպառնացող դրութիւնը։

ՍՕՖԻԱ։ Պաշտօնեաների մասին օրէնքի մի քանի էական յօդուածները իշխանական հրովարտակով վերացնելը առիթ է տալիս տպելու եռանդոտ առաջնորդող յօդուածներ, որոնք պախարակում են կառավարութիւնը սահմանադրութեան խախտման և պետական յեղափոխութիւն կատարելու համար։—Երէկ և այսօր հաւաքվեցին խորհրդակցութեան համար ազգային ժողովի ընդդիմադրական կուսակցութիւնների բոլոր պարագլուխները և վճռեցին, որ բոլոր պատգամաւորները կը ստորագրեն ժողովրդին ուղղած մի մանիֆէստ, որի մէջ մատնացոյց կանեն այն ամենամեծ վտանգի վրա, որ պարունակվում է օրէնքի վերացման մէջ։—Կառավարչական շրջաններում շարունակում են յայտնել Թիւրքիայի հետ պատերազմի անհնարաւորութեան մասին։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՐԱՒԷՐ

Կիրակի, յունիսի 22-ին, ս. պատարագից յետոյ, ժամը 10-ին, լինելու է Էջմիածնեցոց ս. Գէորգ եկեղեցում ծխականների ժողով՝ եկեղեցու վերանորոգութեանը վերաբերեալ կարևոր հարցերի մասին խորհրդակցելու համար. ուստի յայտնում եմ յարգելի ծխականներին չնորհ բերել որոշեալ ժամին՝ ժողովին մասնակցելու համար։

2—2 Երէցփոխ՝ Գրիգոր Նաչխունեանց

Ամառվայ ընթացքում
«ՄՈՒՐՃ»
ԱՄՍԱԳՐԻ ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆԸ
ԲԱՑ Է

Երեքշաբթի և ուրբաթ օրերը առ. ժ. 11-ից—3, միւս օրերը. բացի կիրակի և տօն օրերից, ժ. 1-ից—3։ 2—10

Լոյս տեսաւ
ՅՈՎԱԿԻՄ ՍՈՂՈՎԵԱՆ
ՄԵՌԱԾ ԾՈՎՈՒՄ
վէպ
երեք մասից բաղկացած (390 երես)
ԳԻՆՆ Է 1 Ր.
Տպ. Մօսկվա, 1902 Թ.
Գանւում ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ գրախանութում։
2—3

ԳՈՒՏՏԷՆԲԵՐԳ

գրախանութում վաճառվում են
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՐԱՄԵԱՆՑԻ ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.

1)	Բեօրնսօն՝ կազմեց Ե. Թուիչեան	10 կ.
2)	Մահմէդ՝ » » »	7 »
3)	Մեսրոպ Մաշտոց՝ կազմեց Ե. Թ.	5 »
4)	Սահակ Պարթև՝ » » »	5 »
5)	Հաուպտման՝ » » »	15 »
6)	Մեծն Ներսէս » » »	10 »

Շուտով լոյս են տեսնելու՝ 1) Ղևոնդ Երէց. 2) Զրադաշտ. 3) Վարդան Մամիկոնեան։

Պատրաստ է տպագրութեան համար՝ 1) Ընտրութիւն կաթնատուների՝ Գ. Մեծատուրեանի։ Պատրաստվում են նոր հրատարակութիւններ։

Դիմել՝ Книжный магазинъ „Гуттенбергъ“, (Дворцовая) Галустяну. 3—3

РУССКАЯ ОСОБА

хочетъ занять мѣсто бонны съ шитьемъ, гувернантки съ французск. языкомъ, по хозяйству, по переписку бумагъ, компаніонки, и по уходу за больными.
Норійская ул., д. № 28, во дворѣ, спросить Марію Михайловну. 3—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Կիրակի, յունիսի 22-ին
Ժողովարանի անդամների և կանդիդատների երեխաների համար նշանակված է
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ
Երեկոյեան 7 ժամից մինչև 10-ը։
Նրանից յետոյ տեղի կունենայ
ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ
Սազանդարների և զինուորական երաժիշտների մասնակցութեամբ։
Հիւրերի մուտքը յայտարարված է նախկին կանոններով և իւրաքանչիւրից 1 րուբլի վճարով։ 2—2

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
ԴՐ. Ս. ՃԵՐՄԱԶԵԱՆԵԱՆ
Շարունակում է հիւանդների ընդունելութիւնը։
ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է ՄԱՆԳԼԻՍՈՒՄ, ՀԱՍԱՆ-ՋԱԼԱԼԵԱՆԻ ԱՄԱՐԱՆՈՑՈՒՄ
Առաւօտեան ժամը 9—2
Երեկոյեան ժամը 5—7
(Հ. Կ.) 73—105

ԵՒՊԱՏՕՐԻԱՅԻ ծխական դպրոցի համար
ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է
Մ Ի ՈՒ Ս Ո Ւ Ց Ի Չ
շրջանաւարտ Ներսիսեան դպրոցի, 400 րուբլի ռոճիկ և անհակ։ Ցանկացողները թող բարեհաճեն դիմել հետեւեալ հասցէով։
Евпаторія, ктитору П. Я. Сеферову.
15—25 Պօղոս Սէֆէրեան

Տ Պ Ա Գ Ր Վ Ո Ւ Մ Ե Ն
Ե. Թ Ո Փ Չ Ե Ա Ն Ի

Խմբագրած
„ԼՈՅՍ“
ՍԵՂԱՆԻ (1 ր.), ՊԱՏԻ (50 կոպ.) և ԳՐՊԱՆԻ (20 կոպ.) ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ
ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ 1904 Թ.

Վիճակագրակ., գրականակ., գիտական եւ գեղարուեստ. հարուստ յաւելուածներով։

Աշխատակիցներն են՝ Ահարոնեան Ա., Առաքելեան Հ.: բժ. Արծրունի Վ., Ա—Դօ, Բաշինջաղեան Գ., բժ. Բուդաղեան Ա., Թումանեան Յով., Իսահակեան Աւ., Լէօ, Ծատուրեան Ա., ատամնաբոյժ Կաճկաճեան Ն., Ղազարեան Գ., Մալխասեան Ստ., Մանուէլեան Լ., ատամնաբոյժ Մակարեան Պ., Մեծատուրեան Գ., Յովհաննիսեան Տիգ., Նիկողոսեան Ն. քահ., Շիրվանզադէ, Չօբանեան Ա., Պռօշեան Պ., Ջամբազեան Զ., Սերովբեան Բ., Տէր-Մինասեան Արչ. քահ., Տէր-Միրաքեան Յովհ., բժ. Օհանեան Եր., Փափազեան Վրթ., դոկտ. Փաշայեան Կ., բժ. Քալանթարեան Լ., Ֆրանգեան Ե. և ուրիշները։

«ԼՈՅՍ»-ն իր չքեղ արտաքինով (բազմաթիւ պատկերներ) և բազմակողմանի բովանդակութեամբ լինելու է ամեն մի ընթերցողի խորհրդատու ընկերը, ամեն մի ընտանիքի սեղանի զարդը։

Այժմեանից գումարով գնողներին ձեռնտու զիջումն կը լինի։

Սեղանի օրացոյցում կը տպագրվեն նաև յայտարարութիւններ բոլոր լեզուներով. վճարը երեսը—(6×4=24 քառ. վերշոկ)—25 ր., ½ եր.—15 ր., ¼ եր.—8 ր., ⅛—5 ր.։

Դիմել՝ Тифлисъ. Троицкая 11. Е. Топчяну. Արտասահմանից՝ Tiflis. Troizkaia 11. E. Toptschian. Թիֆլիսում յայտարարութիւններ ընդունվում են նաև «Գուտտենբերգ» գրավաճառնոցում (Дворц. ул.), „Гаванна“ (Головинскій пр. 3) և „Прогрессъ“—(Головин. пр. подъ Собраніемъ)—ծխախոտախանութներում. 5—10

Մայիսի 2-ից սկսած մի քանի անգամ յայտարարվեց «Մշակում» որ՝
«ՄԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ
ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑԻՉ,
որ մի քանի տարիներից ի վեր հայ մանուկներին մայրենի լեզու է դասախօսում զանազան դպրոցներում՝ ներքին հիւանդութիւններ ստացած լինելով ԲԺՇԿՎԵԼՈՒ ՄԵԾ ԿԱՐԻՔ ՈՒՆԻ, որի համար հարկաւոր է նրան գնալ որ և է ամարանոց և այս ամարային 2—3 ամիսներում այնտեղ ապրել և բժշկվել։ Բայց նիւթական միջոցներից կատարելապէս զուրկ լինելով՝ խնդրում է բարեգործ աղգայիններին՝ օգնել իրան, որպէս զի հնարաւորութիւն ունենայ առաջիկայ ուսումնարանական տարվանից կրկին շարունակել իր պաշտօնը»։

Նիւթական միջոցների պակասութեան պատճառով հիւանդ ուսուցիչը ոչ միայն չէ կարողանում ամարանոց գնալ, այլ նոյնիսկ դեղերով Թիֆլիսում բժշկվել։

2—3

ՄԻ ՉՔԱՒՈՐ ՊԱՏԱՆԻ
որ սովորում է դպրոցում, կարող է մասնաւոր դասեր տալ մատչելի գներով։
Դիմել՝ Тифлисъ. Въ оградѣ Николаевской церкви, Песковская улица, Еноку Епокянцу. 3—3

Լոյս տեսաւ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ
ԽԲ.
ԱՐԴԻ ԼԵԶՈՒԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ
ՀԱՏՈՐ Ա.
աշխատասիրեց
Հ. ԳԱԲՐԻԷԼ Վ. ՄԵՆԵՒԻՇԵԱՆ
Դիմել՝ «Handes Amsorya», VIENNE (Autriche), VII Mechifharistengasse 4. 2—3

ՄԱՆԿԱԲԱՐՁՈՒՀԻ ՄԱՍՍԱԺԻՍՏԿԱ
ԴՐ. ՆՈՒՆԷ ԳՕԼՕՑԵԱՆՑ
Ընդունում է հիւանդներին Ժէլէզնօվօդսկում Казенный нижній боракъ, № 10.
3—8

ՄԻ ԿՐԹՎԱԾ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ
ընտիր բէկօմենդացիաներով, ցանկանում է գտնել առևտրական գործակալի պաշտօն Թիֆլիսի, Երևանի, Ալէքսանդրօպօլի, Ղարսի և Կովկասի այլ քաղաքների առևտրական տների մէջ։ Համաձայն է լինել և կառավարիչ վերոյիշեալ քաղաքներում։ Դիմել մինչև յունիսի վերջը։
Հասցէն՝ Թիֆլիս, «Գուտտենբէրգ» գրավաճառանոցում։ 3—3

Թիֆլիսի Կենտրոնական Գրավաճառանոցում
վաճառվում են հայերէն հետեւեալ նոր գրքերը՝

ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ Յար., Մելքօն աղայի սեթօրեան (Նոր-Նախիջևանի բարբառով), Բագու, 1903 Թ. գ. 15 կ.
ԼԱԼԱՅԵԱՆ Ե., Մօլլա Նասր-Էդ-Դին, ժողովրդական առակներ, Թիֆլիս, 1903 Թ. գ. 25 կ.
ԼԷՕ, Գրիգոր Արծրունի, հատոր երկրորդ, Թիֆլիս, 1903 Թ. գ. երեք հատորի համար 3 ր.
ՂԱԶԱՐԵԱՆ Գ., Մեղուաբուծութիւն, նկարներով, Վաղարշապատ, 1902 Թ. գ. 50 կ.
ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԷ, Ժողովածու երկերի, հատոր առաջին—բովանդակութիւն՝ Ներկայ հրատարակութեան առիթով, Հրդեհ նաւթագործարանում—պատկեր, Գործակատարի յիշատակարանից—պատմուածք, Խնամատար—վէպիկ, Արամբին—վէպ, Թիֆլիս, 1903 Թ., գ. 1 ր. 50 կ.։ Զորս հատորի գինն է 4 ր. 50 կ.
ՉԵԽՕՎ Ա., Տաղտկալի պատմութիւն (ծերունու օրագրից), Բագու, 1903 Թ. գ. 30 կ.
1903 Թւի ընդարձակ օրացոյց, ս. Փրկչեան հիւանդանոցի հայոց, Կ. Պօլիս, գ. 1 ր.
ԱԼՊՐԷԽՏ Ֆ. պրօֆ., Մարդը և իւր ցեղը, բ. տիպ, Կ. Պօլիս, 1903 Թ. գ. 30 կ.
ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ Ե.-ի Թարգմանութիւն աշխարհաբար Շարականք Հայաստանեայց ս. եկեղեցւոյ, Կ. Պօլիս, 1902 Թ. գ, 25 կ.
ԱՍԱՏՈՒՐ Զ. (Սիպիլ), Ցոլքեր, ընտիր բանաստեղծութիւններ, Կ. Պօլիս, 1902 Թ. գ. 50 կ.
ԲՕԲ Ա., Փորձ մը քննադատութեան վրա, Վիէննա, 1902 Թ. գ. 65 կ.
ԳԱՍԱՐՃԵԱՆ Յ., Գաղտնիք և արուեստ մոգութեան, Պօլիս, գ. 65 կ.
ԳԼԷՆՔԷ Հ. պրօֆ., Կինն իբրև օրիորդ, ինքնակրթութեան ձեռնարկ, Պօլիս, գ. 1 ր.
» » Կինն իբրև ամուսին. առողջապահութիւն ամուսնութեան, Պ., գ. 2 ր. 50 կ.
ԴՈՒՐԵԱՆ Պետրոս, Տաղք և թատերգութիւնք, Նամականի, Դամբանական, Տապանագիր, Պօլիս, գ. 1 ր. 50 կ.
ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ Մ., Ծածուկ մեղք մարդկային սեռի և կամ սփրոդիտական հիւանդութիւնք, Պօլիս, գ. 50 կ.
ՀԱՅԿՈՒՆԻ Արմ., Գաղտնիք բնութեան կամ սկզբունք մարդկային ծննդականութեան, գ. տիպ, Պօլիս, գ. 65 կ.
ՄՈՒՇԵՂ վարդապետ, Պատկերներ, նոցա ընդունելութիւնը զանազան ազգերի մէջ, Պօլիս, գ. 60 կ.
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ Ա., Լքուած քնար, Պօլիս, 1902 Թ. գ. 50 կ.
ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ Ռ., Դաստիարակի մը խօսքերը, վերջին խօսքեր, հանդիսական խօսքեր, կիրակնաւոր խօսքեր, հրաժեշտի խօսքեր, Վիէննա, գ. 1 ր. 50 կ.
ՊՈՒՐԺԷ ԲՕԼ, Փիլիսոփային աշակերտը (հոգեբանական վէպ), բ. տիպ, Պօլիս, գ. 70 կ.
ՔԼԷՄԱՆ Է., Ամուսնական առողջապահութիւն, Պօլիս, գ. 50 կ.
ՖԵԼԷԿԵԱՆ Ս., Թռչնեալ ծաղիկ և պանդուխտն, Պօլիս, գ. 50 կ.
Դիմել՝ Въ Тифлисъ, въ Центральную Книжную Торговлю. (Հ. Կ. Հ.) 2—3